

SZABÓ LILLA

„EZT SZOKTUK MEG. EZ A MIENK.” MAGYAR–CIGÁNY EGYÜTTÉLÉS ORBAISZÉKEN

A különleges kiváltságokkal rendelkező székely társadalom szerkezetében a vérveszteségeknek és a szabadságjogok folyamatos megnyirbálásának köszönhetően a 16. században rések keletkeztek. Az 1562-es felkelés és annak visszahatásai újabb tömegeket súllyesztettek jobbágysorba a Székelyföldön. Az 1562-es segesvári országgyűlés kiterjesztette a fejedelem hatalmkörét, új rendszert vezetett be, amely a székely jogszokások és a székely szabadság alapos megnyirbálását jelentette. (Egyed 1979: 53–58, Szádeczky Kardoss 1927: 67–70.) A felkelés leverésének következménye a még szigorúbb katonáskodási kötelezettségek és a bevezetett adó, mely a székelyek önként vállalt jobbágyosodását idézte elő. A társadalom hagyományos szerkezetének felbomlása és a vérveszteségek következtében megjelennek az „idegenek” is a székelyek körében, akik a kialakuló nemesi réteg birtokain vállalnak munkát. Ezek az „idegenek” a Moldvából és Havasalföldről beszivárgó *románok* és *cigányok*, akik a befogadó helyi közösségekben a társadalmi megosztás legalsó rétegéhez tartoztak. (Pál 1999: 27)

A 18. század elején újabb demográfiai űr keletkezett a súlyos szárazság és az azt követő pestisjárvány miatt. A Rákóczi-szabadságharc, a szárazság előidézte éhínség és a pestisjárvány okozta lakosságsökkenés mellett ebben az időszakban erős elvándorlás jellemző egész Székelyföldre, azonban Háromszékről a legnagyobb arányú az elvándorlás. (Csáki 2010: 277–287, Pozsony

2010: 536–539.) A telkek egyharmada pusztá maradt, ezekbe részben vissza-települtek az elvándoroltak, a többi üresen maradt jobbágy- és zsellértelkekre a földesurak idegeneket telepítettek vagy fogadtak be (Pál-Antal 2012).

A cigány és a román lakosság orbaiszéki jelenléte a századok folyamán beékelődött a székely közösségek életébe, az együttélés azonban nem eredményezett teljes asszimilációt egyik közösség esetében sem. A cigány közösség, letelepedése után, felvette a vele együtt élő etnikum nyelvét, számos kulturális elemet is elsajátított, amelyet saját kultúrájának jellegzetességeivel ötvözött.

SZÉKELYPETŐFALVA ÉS HARALY

Jelen tanulmány két orbaiszéki település faluközösségeiben végzett terepkutatások eredményei alapján mutatja be a magyar és a cigány etnikumok viszonyát. *Székelypetőfalva* Zabola községközponttól 4 kilométerre fekszik, megközelítése az Imecsfalván keresztülhaladó megyei útból leágazó földúton lehetséges, a vasútállomáson keresztülhaladva 5 kilométer távolságra található. A település lakóit a külvilággal a Sepsiszentgyörgy–Bereck útvonalon közlekedő vonat köti össze, amelynek legközelebbi megállója 5 kilométerre található a falutól. A korábbi buszjáratokat megszüntették, így személygépkocsi hiányában nehézkes a közlekedés. A Haros alján, a Haros patak két oldalán fekvő *Haraly* Zabolától 3 kilométer, Gelencétől, ahová közigazgatásilag is tartozik, 2 kilométer távolságra található. A vasútvonat elkerüli a havasok lábánál elterülő falut, buszjárat azonban naponta kétszer indul a közeli Kézdivásárhelyre.

A települések századokra visszanyúló múltját az itt található templomok jelzik. A Feketeügy folyó bal partján, az ún. Mezőföldön elterülő Székelypetőfalva sík területen fekszik, a délkeleti részén található egy kisebb domb, amelyen a katolikus templom és a temető áll. A templom helyén valószínűleg egy kápolna állott, amelyet 1711-ig használtak a hívek. Akkor építették a ma is látható katolikus templomot Assissi Szent Ferenc tiszteletére, melynek sekrestyéjét az egykori kápolnából alakíthatták át. A templomot 1823-ban felújították, majd 1825-ben harangtornyot is emeltek a templom mellé. Orgonáját Kollonich István, kézdivásárhelyi orgonakészítő építette.

Mivel a település a Csomád-hegységet a Keleti-Kárpátok kanyarulatával összekötő strukturális törésvonal mentén fekszik, jelentős mennyiségű széndioxid gáz jut a felszínre, ami a szénsavas savanyúvizek képződéséhez járul

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

hozzá. (Kisgyörgy 2000: 204.) Ennek a jelenségnek köszönhető a Petőfalvi-fortyogó néven ismert hideg ásványvizes fürdő létesítése is. 2008-ban a népi fürdőket felújító mozgalom keretében felújították a fürdőt, 8–10 személyes, fafűtéses szaunaházat is építettek a borvizes medencék mellé. A medencéket a helyben feltörő források táplálják, csak a fürdő területén 6 helyen tör fel forrás a földből. Petőfalván nemcsak a Fortyogónál található borvíz, hanem a falu számos kútjában és a falu melletti Haraly-patak vizében is borvíz folyik. Ezek a feltörő források nem teljesen egyformák, *van ahol vasasabb, és van ahol erősebb s van ahol gyengébb.*¹ A patak mellett, a falu északi végében található a közös nagy borvízkút, amelynek vize gyomor-, bél-, máj- és húgyúti betegségekre alkalmazható ivókúraként.

A falu határában a Székely Nemzeti Múzeum régészei 1960-ban végeztek hiatesítő ásatást, majd 1978–1980 között tárták fel a 12. századi keresztény temetőt. A szakemberek szerint a kora középkori temető köznépi temető volt, mely nem egyértelműen székely temető (az orbai székelyeket egy évszázaddal később telepítik ide), a leletanyag alapján ugyanazok a gazdasági-politikai-kulturális hatások érték az itt lakókat, mint Erdély többi részén. (Székely 2001: 210–212.)

A falu történetéről keveset tudunk, első okleveles említése 1567-ből való, Peteoffalwa néven. Orbán Balázs Tamásfalvával együtt azt írja róla: „Ha kicsinyek most, hajdan sem voltak jelentékenyebbek, mert az 1567. évi regesztrumban Thomasfalva 10, Peteőfalva 4 kapuval volt bejegyezve. Nevüket a legelőbb idetelepülőkől Tamástól és Petőtől nyerhették. Különbön Peteőfalva volt Háromszék egyetlen faluja, melyet csaknem kizárólag jobbágyok laktak, ezek a zabolai Mikcs-jószághoz tartoztak, s 1848-ban szabadultak fel.” (Orbán 1869: 194.)

A szűk völgyben fekvő havasalji Haraly az ún. Szentföld első katolikus települése. A falu bejáratánál, egy alacsonyabb domb tetején található a műemlék értékű katolikus templom, melynek keleti része korábbi, gótikus jegyeket hordoz magán,² nyugati része pedig már a 18. században épült hozzá. Az egyhajós templom északi és déli falán freskótöredékek kerültek elő, azonban ezek feltárása és értékelése még nem történt meg. (Kisgyörgy 2000: 200–201.) A templom déli bejárata fölötti fiulkében védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak a szobra áll, a késő barokk oltárképen is az ő megdicsőülése látható. A nyugati homlokzaton érdekes felirat olvasható, valószínűleg a templom egyik felújítása során vészték fel: „Mikor s ki épített, egy élő sem tudja./ Kiskápolna voltam hajdan és őrbástya./ Templom ezer után 744-ben lettem s meg/

1 H. E., 45 éves, Székelypetőfalva. Saját gyűjtés. (2015)

2 Az 1977-es földrengéskor vált láthatóvá a gótikus bejárat kőkerete és a sekrestye ajtónyílása.

Újultam 92-ben. Végre most 1865-ben/ Feldíszített Haraly eképp költségén/ Mikor Ns. Fejér Mihály vala a főgondnok/ Mit neked utókor emlékül átadok.” Szembeszökő a felirat eleje: a 19. század közepén már feledésbe merült a templom eredete, a szájhagyománynak azonban őriznie kellett a barátokhoz kapcsolódó történeteket, mivel a szerzetesrendeket Orbán Balázs is említi az 1868-ban kiadott munkájában. A falu érdekessége, hogy a haranglábat a falu központjában építették fel, hogy „jobban hallja a nép a harangok szép szavát” (Kisgyörgy 2000: 201). Az 1617-ben öntött harang a vidék egyik legrégebbi harangjai közé tartozik. A rajta látható P. N. iniciálék a brassói szász mester, Paulus Neidel nevét őrzik. A templom orgonája 1908-ban készült Rieger Ottó budapesti hangszergyárában, nemrég Bors László orgonaépítő újtusnádi műhelyében újították fel.

A templomtól keletre lévő hegyet Vörösvár-hegynek vagy Barátok hegyének nevezik a falubeliek, a szájhagyomány szerint itt állott egykoron a veres barátok temploma. Ma már csak egy mélyedés, az ún. Kincses-gödör látható a feltételezett egykori épület helyén, melyet a szájhagyomány szerint alagút kötött össze a templommal. Valószínűsíthetjük, hogy a katolicizmus megvédésére és a reformáció terjedésének megfékezésére telepítették ide a Domonkos-rendi szerzeteseket.

Haraly 1532-ben tűnik fel először a brassói Johannes Honterus³ készített térképen, első okleveles említése pedig az 1567-es regesztrumban található, ahol 13 kapuval szerepel. A székely határőrség megszervezésekor, 1764-ben a lakosság szabad része katonai igazgatás alá került: a gyalogosok a zabolai 8. századhoz, a huszárok pedig a Márkosfalván állomásozó huszárszázadhoz tartoztak. Az 1802-es adatok szerint a faluban 26 katonaköteles család és 16 civil igazgatás alatt lévő jobbágycsalád élt. (Cserey–Binder 1992, SzOkI V. 1999: 129.)

A falu nemesi emléke a Fejér-kúria, amely a 19. század végén épült. A kúria a kommunista rendszerben is szinte teljes egészében a család birtokában maradt, 1946-tól egy hálósobát óvodának, a szalont pedig pártirodának, majd gabonaraktárnak használtak. A kisajátítása rövid ideig tartott, az 1968-as megvásárlás után teljesen a család tulajdonába került. A leszármazott Fejér Levente lakik benne megőrizve a kúria egykori berendezésének jórészét. (Iochom I. 2011.)

3 Honterus a Chorographia Transylvaniae saját kezűleg Bázelen, fadúcról készített térképe, amelyen Haraly már a mai nevén tűnik fel. Bővebben: <http://mek.niif.hu/02100/02113/html/img/pic/n-fff-037.jpg>

ETNIKAI ÉS DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK

A települések demográfiai folyamatainak alakulására az országban végbemennő területi-közigazgatási átszervezések utáni népszámlálás (1966) adatait vetem össze a legutóbbi népszámlálás (2011), valamint a saját kutatások nyomán kapott számadatokkal (2015). A 2015-ös adatokat a terepen kitöltött kérdőívek és a helyben készített interjúk, valamint a résztvevő megfigyelés eredményei alapján összesítettem. Ezeket egészítettem ki a közvetett megfigyelés adataival, melyek segítségével ellenőriztem és összevettem a Polgármesteri Hivatal készítette statisztikákkal, így állítottam össze a 2015-ös népesség számarányát és a tanulmányban használt adatsorokat.

Székelypetőfalvának 1966-ban 266 lakosa volt, mindannyian magyar nemzetiségűek. A 2011-es népszámláláskor 149 lakosa volt a településnek, ebből 139-en magyarnak, nyolcan egyéb nemzetiségűnek vallották magukat. Saját kutatásom alapján jelenleg 154-en laknak a faluban, ebből 76 cigány nemzetiségű.

Haralyban 393-an laktak 1966-ban, ebből 392 magyar és egy román nemzetiségű. 2011-ben a lakosság száma 215-re csökkent, ebből 209-en magyarnak, hatan pedig egyéb nemzetiségűnek vallották magukat. Saját kutatásomban Haralyban 201 lakost összesítettem, ebből 170 magyar, 30 cigány és egy román nemzetiségű.

Mindkét település esetében a lakosság számának erős csökkenését figyelhetjük meg, ötven év alatt majdnem felére esett vissza az ottlakók száma. A magyar nemzetiségű lakosság térvesztésével megjelenik a cigány lakosság, ezek betelepődése mindkét település esetében az 1970-es évek végére, az 1980-as évek elejére tehető.

Petőfalva volt az első falu Orbaiszéken, ahol megalakult a kollektív 1950-ben. A kollektív viszonylagos jólétet biztosított a falunak, a fiataloknak lehetőségük nyílt tanulni. Sokan Brassóba mentek szakmát elsajátítani, majd ott is telepedtek le, már nem tértek haza szülőfalujukba. A kézdívsárhelyi keményítőgyár, majd a csavargyár beindulásával (az 1970-es évek eleje-közepé) fokozódott az erőteljes elvándorlási folyamat, a fiatalabbak városra költöztek a jobb megélhetés reményében, az otthoni házaikat eladták, hogy az új élet berendezéséhez tőkét szerezhessenek. Az olcsón eladott házak egy részét cigányok veszik meg. Így aztán Kézdire kezdtek menni, eladták a házikot, ahol Józsi cigány lakik, azt a házat es úgy adták el, hogy elmentek Kézdire Szigethy

Laciék. [...] *Oh, olcsón ment, potom áron eladták. Egy rend szobabútorért odaadták a házat Józsi cigánynak, mert Kézdin a blokkba bé kellett rendezni a szobát.*⁴ A házak eladása 1990 után is folytatódik, akik már korábban elköltöztek vagy elmentek a faluból, elvértve költöznek vissza, jó esetben hétvégeken hazajárnak. Néhányan közülük gazdálkodnak is, de számuk elenyésző.

A faluban lévő 101 telekből 51 lakott, 43 lakatlan vagy csak hétvégén használgják, 7 pedig kert. Az 51 lakott portából 38 magyar és 13 cigány porta. A lakatlannak besorolt házaknál időszakosan lakott négy telek, ezek tulajdonosai tavasztól őszig helyben gazdálkodnak. A lakatlannak besorolt telkek 90%-át hétvégén lakják vagy időnként gondozzák és rendben tartják, 10%-a pedig elhanyagolt. Az utóbbi években Kézdivásárhelyről, Zaboláról és Csernátomból vásároltak házakat Petőfalván, mindannyian helyi felmenőkkel rendelkeznek; Brassóban, Kovásznán, Sepsiszentgyörgyön lakó elszármazottak pedig hétvégeként látogatnak haza a faluba és gondozzák örökségüket. A hétvégét falun töltők egy része ellátogat a Fortyogó-füldőre, néha kisebb mulatságokat is szerveznek itt. *Szoktunk pingpongozni, s nyáron kijárunk a Fortyogóra flekkenezni.*⁵

A 2015-ös kutatás során összesített adatok felhasználásával készítettem el a faluban lakó családok szerkezetét. Az itt lakó 51 családból a legtöbb az egyszemélyes háztartás (egyedülálló idős ember), valamint az egy házaspáros típusú családból álló háztartás (idős házaspár), ami a családok 57%-át jelenti, ennek 4%-a gyerek nélküli házaspár. (Kollega Tarsoly 1996–2000.) A famíliák 12%-a nukleáris családtípus, 35%-a esetében lakik együtt több generáció, a nukleáris család kiegészül a nagyszülőkkel vagy a felnőtt gyermekekkel.

A családszerkezet etnikai lebontása során azt tapasztaljuk, hogy a 38 magyar család 68%-a idős egyszemélyes háztartás vagy idős házaspár, 5%-a gyerek nélküli fiatal házaspár, 5%-a nukleáris család, 22%-a pedig a többgenerációs családtípust képviseli. A cigány közösségre a nagycsalád jellemző. A famíliák 8%-a idős házaspár, 31%-a nukleáris család, 23%-a két generációs család, 38% esetében pedig három négy generáció él egy fedél alatt.

A magyar családok esetében az idősek ápolják a közösségi kapcsolatokat, ők hétközben és a vasárnapi mise/istentisztelet keretében is találkoznak, ritkábban látogatják egymást, de tartják a kapcsolatot, segítik egymást, amikor szükség van rá. *Nem nagyon törődünk egymással, de ha valamelyikkel baj van, mindegyik ott van.*⁶ A fiatal családok között azonban nincs átjárás: *A legtöbb kollektív nyugdíjas, kevesen dolgoznak, a kerteskében megtermelnek*

4 E., 82 éves, Petőfalva. Az interjú Radu Viola gyűjtéséből származik (2013, kézirat).

5 L., 48 éves, Petőfalva. Saját gyűjtés. (2015)

6 E., 82 éves, Petőfalva. Saját gyűjtés. (2015)

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

*mindent, s csak az alapélelmiszert veszik meg. Hat vagy hét fiatal család vagyunk, de nem járunk össze. Mindenki elvan magával.*⁷ A cigány családok esetében cigány nagycsaládról beszélhetünk, hiszen mind a tizenhárom család együtt éli meg a mindennapokat, szoros kapcsolatot tartanak fenn egymással.

A faluban élő 38 magyar családban hét kiskorú gyermek él, míg a tizenöt nagykorú gyermekből tizennégy felnőtt embert takar, aki nem tud önálló életet kezdeni. A cigány lakosság körében a többgyermekes nagycsalád jellemző, legkevesebb kettő és legtöbb hat kiskorú gyermekkel. Összesen 33 kiskorú él a tizenhárom cigány családban, ami az összesített kiskorú gyereklétszám 82,5%-át teszi ki, míg a magyar családokban élő hét kiskorú az összgyereklétszám 17,5%-át jelenti. A cigány gyermekek a helyi óvodába és elemi iskolába járnak, a magyar gyermekeket a szülők Kézdivásárhelyre és Zabolára viszik iskolába.

A faluban lakó magyarok 70%-a nyugdíjas, illetve betegnyugdíjas, 20%-a gazdálkodik és háztartásban tevékenykedik, 10%-a dolgozik a közeli Kézdivásárhelyen vagy a községközpontban, Zabolán. A cigány lakosság munkanélküli, segélyekből, valamint alkalmi munkákból tartja el magát. A fentieket összegezve elmondhatjuk, hogy Petőfalva előregedő falu a magyar lakosság szempontjából, azonban egy életerős, gyorsan szaporodó cigány közösséggel rendelkezik.

Haralynak, havasalji fekvésének köszönhetően, szűk határa van. A kevés művelhető terület és az erdők közelsége a kádáripár fejlődéséhez vezetett, itt dolgozott a legtöbb kádár Háromszéken: a 19. század végén számuk 36-ra tehető. (Cserey–Binder 1992.) Fenyőfából dolgoztak, ezért fenyőfakádároknak nevezték őket. A kádárok állították elő a mindennapi életben használt tejesevényeket, emellett a háztáji edényszükségletet is, mint pl. a kútvedreket, a vizeskártyákat, a húsos csebreket, a szilvás- és káposztáskádákat. A település teljes lakossága részt vett a munkálatokban: volt, aki a nyersanyagot gyűjtötte össze, kereste meg; volt, aki az elkészült áru értékesítésével foglalkozott. Azt mondhatjuk, hogy a kádáripár az egész falut eltartotta. Az 1940-es években a haralyi kádárok szövetkezetet hoztak létre termékeik értékesítésére Gloria néven. A szövetkezet termékeit Magyarországra szállították, ami kiszámítható és megbízható bevételi forrást jelentett a közösségnek. Az események alakulása azonban nem tette lehetővé a szövetkezet hosszú távú működését. A román hatalom berendezkedése után, 1950-re feloszlatták a szövetkezetet. A kádárok külön engedélyt válthattak ki csomagolás készítésére, nem kellett szakvizsgát tenniük, és aki kérte, az meg is kapta az engedélyt. A hetvenes, nyolcvanas években a kádárok iparendeléssel dolgoztak és a vásárokon értékesítették a portékáikat. Azok, akik nem vitték a vásárba a portékáikat,

7 K., 39 éves, Petőfalva. Saját gyűjtés. (2015)

helyben is el tudták adni, hiszen Moldvából rendszeresen érkeztek a vevők a faluba, ők elsősorban hordókat vásároltak. Később beindult a cserekereskedelem is, Moldvából szőlőt, bort, gabonát hoztak, amit az elkészült kádártermékekre cseréltek el. A Berecki- és a Háromszéki-havasokat elválasztó, Kézdivásárhelyet Focşani városával összekötő országút népies neve, a *Kádárút* is ezt a kereskedelmi kapcsolatot nevesíti.

Az 1990-es évekre már alig maradtak kádárok a faluban, aki tehetett, szakmát váltott, és sokan el is költöztek a faluból. 1998-ban még négy kádárt említenek (Sepsiszéki Nagy 2001), mára azonban már csak egy kádár folytatja az átöröklődött mesterséget. Szőke Tibor kádármester Székelyföldön és Magyarországon is ismert, portékáit rangos kézműves kiállításokon és vásárokon népszerűsíti, az utóbbi időben többnyire rendelésre dolgozik.

A falurombolási programnak is áldozatul esett falu az 1980-as években a lebontásra szánt falvak közé tartozott. A terv ismeretének következtében sokan eladták telkeiket és városra költöztek, hogy új életet kezdhessenek. A terv kivitelezésére már nem maradt idő az 1989-es változásoknak köszönhetően. Úgy-e jött az a lavina, amikor le akarták bontani a kisfalvakat a nyolcvanas években... Akkor vették meg olcsón (megj. a cigányok), 5–10 ezer lejért kaptak lakásokat, voltak, akik elköltöztek, fiatalok s a szüleik, a szülők kihaltak s a szülői házat gyorsan eladták, mert úgyis bontják le *őket s akkor kapjunk valamit.*⁸

A faluban lévő 152 gazdaságból hetvenkettő lakott, ötvenhat lakatlan vagy csak hétvégi házként használják, és huszonnégy házzal rendelkező kert. A lakatlan telkek közel 40%-át használják hétvégenként. A telkek egy részét a környékbeli városok értelmiségi rétege vásárolta meg, másik része örökölt gazdaság, amelyekből az öregek kihaltak, gyerekeik pedig elvélve járnak haza szülőfalujukba. A falu érdekessége „az angol”, egy walesi férfi, aki telket vásárolt a faluban, azonban kevés időt tölt itt, évente közel egy hetet. A „hétvégi haralyiak”, akik már nem laknak életvitelszerűen a településen, nem kapcsolódnak be a falu életébe. A hétvégén használt gazdaságoknak így inkább nyaraló vagy hétvégi ház szerepük van, ahová a városon élő értelmiségi visszavonulhat.

Az elmúlt 40–50 év elvándorlási és bevándorlási folyamatai a lakosság nagymértékű kicserélődését eredményezte. A régi rend, a hagyományos székely közösség felbomlott, az emberek közötti kapcsolatok fellazultak, nem a közösség és a család az elsődleges, hanem a megélhetés és a létfenntartás.

A falu térszerkezetében az itt élő hét cigány család nem különül el, hanem a magyarok közé bekezelődve lakik. A falurombolási terv megismerése előtt, a 80-as években kezdték megvásárolni a házakat a településen és népesítették

8 T., 63 éves, Haraly. Sajtó gyűjtés. (2015)

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

be a megvásárolt telkeket. Ez mindössze öt-hat cigány családot jelent, a másik két család a falu felső végében, az erdő alatt lakik. A magyarok és a cigányok így térben nem különülnek el egymástól. Az egyes gazdaságokban együtt élők vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a település magyar családjainak szerkezetével hasonló képet mutat a cigány közösség szerkezete is: két-három generáció él együtt (szülők, nagykorú gyermek és annak családja, ha van), azonban kiskorúak házaságával nem találkoztunk a településen.

A családok szerkezetét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a gazdaságok 47%-a idős emberek birtokában van, ezt mutatja az egyszemélyes háztartás (egyedülálló idős ember és özvegy), valamint az egy házaspáros típusú családból álló háztartás (idős házaspár). A lakott porták 24%-án lakik együtt több generáció, a nukleáris család kiegészül a nagyszülőkkel vagy a megözvegyült szülővel. A gazdaságok 12%-át a nukleáris család típus lakja (házaspár kiskorú gyermekekkel), míg 10% esetében lakik együtt szüleivel a nagykorú gyermek. A legalacsonyabb a fiatal házaspár alkotta háztartás, mindössze 3%. Az összesített lakott telkek 39%-át képezik azok a háztartások, ahol a meglévő tudást hagyományozni tudják a családon belül a következő generációnak. Amennyiben a faluban lévő összes gazdaságot nézzük, a kerteket leszámítva, akkor a technikailag életképes gazdaságok alig 23%-a esetében biztosított a falu magyar lakosságának fennmaradása. Etnikai bontásban: 19% magyar, 4% magyar anyanyelvű cigány gazdaság esetében él kiskorú a családdal, akik potenciálisan a településen maradhatnak felnőtt korukban is. A gyermekek számarányát tekintve a magyar etnikum többségét láthatjuk, azonban családokra bontva a cigány családok szaporulata magasabb, mint a helyi magyar családoké: a 7 cigány családban 8 kiskorú és 4 nagykorú gyermek él együtt a szülőkkel, míg a 65 magyar családban 29 kiskorú és 10 nagykorú gyermeket írtunk össze. Az előregedő település képét, a fentiek alapján, a családok struktúrája és dinamikája is megerősíti.

GAZDASÁGI ERŐFORRÁSOK

A gazdasági erőforrásokra vonatkozó statisztikai adatokat a kérdőíves felmérés mellett a 2014-es gazdálajstrom bejegyzései alapján vizsgáltam. Petőfalva gazdasági erejét a bejegyzések alapján a szántóföldek és a kaszálók alkotják. Mezőföld lévén, nem bővelkedik erdőkben vagy erdőtulajdonosokban. A falu

összesen 182 hektár szántófölddel, 2,8 hektár legelővel, 32 hektár kaszálóval és 3,74 hektár erdővel rendelkezik. A magyar tulajdonosok birtokolják a falu határában lévő termőföldeket, melyek teljes megművelésére már nincs erejük, hiszen a közösség tagjai túlnyomórészt idősek. A bérbe adott földek nagy részét zabolai románok művelik meg, a helyi gazdák csak „kicsiben” gazdálkodnak. A visszaigényelt, kisebb területeket megművelő magyar gazdák tevékenysége azonban mintegy ellensúlyozza a falu előregedett lakosságának erőtlenségét. A földtulajdon eloszlása azt mutatja, hogy a magyarok hagyományosan gazdálkodással, földműveléssel és állattenyésztéssel tartották el a családot, a falu szerkezete is erre utal, hiszen minden égtáj irányába rendelkezik kijáráttal. Háziállatokat is a magyar közösség tagjai tartanak, hiszen ez a hagyományos önellátó életmódjuk szerves részét képezi.

A cigány lakosság életformájáról beszédesen tanúskodik a lótartás, tavasztól ősziig járvák a vidéket szekéren: *Ahogy eljő a tavasz, elindul a szekér, mindenki a szekér derekába és mennek itt a környéket járvák. Nekik ez egy életforma.*⁹ Kereskednek lóval, bőrrel, ócskavással. *Bőrt adnak el s ócskavasat, abból élnek.*¹⁰ A cigány lakosság nem dolgozik sehol, napszámba mennek, ha hívják őket, a gépek elterjedése azonban kiszorította őket a piacról. Az idősebb magyarok még hívják a cigányokat a ház körül tevékenykedni, de ez nem biztosít számukra állandó munkát és megélhetést.

A településen élők jövedelmi forrását megvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a lakosság 47,2%-a nyugdíjból, valamint betegnyugdíjból tartja fenn magát. Ebbe a csoportba kizárólag a magyar közösség tagjai tartoznak. A faluban élők másik nagy jövedelmi forrása a szociális segély, a lakosság 33,3%-a, túlnyomórészt a cigány közösség tagjai élnek az állam biztosította segélyből. A gazdálkodás 5,6%-nak biztosít jövedelmet, a visszaszolgáltató erdők és az állandó jövedelmet biztosító munkahelyek (szolgáltatás, gyári munka, vállalkozás), valamint a napszám a lakosság 2,8%-ának jelent bevételi forrást. A jövedelmi források tükrözik a falu behatárolt lehetőségeit: aki nem rendelkezik földtulajdonnal, annak a nyugdíjból vagy a fizetésből kell megélnie.

Haraly havasalji elhelyezkedése meghatározza ösztérületének eloszlását, valamint a falu határát is. A Haraly-pataka mentén húzódó település felső vége, a Felszeg, egészen az erdőig lakott, míg alsó vége, az Alszeg, a mezővel határos. A szűk völgy nem tette lehetővé az északi és déli irányú terjeszkedést, a falu határát így a völgy torkolatában közrefogott sík terület adja. A szűk határ a jóval nagyobb községközpontok határaival szomszédos, délen Zabola,

9 M., 33 éves, Imecsfalva. Saját gyűjtés. (2015)

10 K., 39 éves, Petőfalva. Saját gyűjtés. (2015)

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

északon pedig Gelence határolja. A szomszédos települések a patakok mentén (Szabó 2005), illetve az azok által kialakított kisebb völgyekben terülnek el, így azok határa is jóval szélesebb. Nyugaton, a síkság irányában, Imecsfalvával szomszédos a határ.

A 197,71 hektár összterületnek 10,6%-a lakott terület, beleértve a kerteket, udvarokat és a beépített részeket, míg a fennmaradó 89,4% művelésre alkalmas terület. A szűk határ kényszerítette arra a település lakóit, hogy olyan megélhetés után nézzenek, amelyet a település fekvése lehetővé tesz. A havasok közelsége, a szomszédos településeken folyó rendszeres erdőkitermelések a fára mint nyersanyagra irányították a figyelmüket. A mindennapi életben használt tárgyak, eszközök elkészítése így kiszámítható és rendszeres bevételhez juttatta a fa megmunkálásában és értékesítésében részt vevőket.

A falu külterülete összesen 177 hektár, amelynek 60%-a szántó, 23%-a kaszáló és 16%-a 20 évesnél öregebb erdő. A visszaigénylési folyamat során döbentek rá a haralyiak, hogy nemcsak a falu határában gazdálkodtak, hanem a szomszédos települések határaiban is vásároltak földeket: *Volt egy olyan, hogy amikor most a földeket kaptuk vissza, rájöttünk, hogy nekünk Zabolán is van földünk. Tehát sok helyről vásároltak földet, vásároltak a zabolai határtól, az imecsfalvi határtól... ez mutat valamit, hogy a falunak volt akkor vásárolni való ereje.*¹¹

Az erdő visszaigénylése kapcsán büszkén mesélték a helybeliek, hogy Haraly volt az első település Háromszéken, ahol a visszaszolgáltató erdőket kimérték az embereknek. Az erdő egy részében egyénileg gazdálkodnak, a másik részében létezik egy 11 hektáros közbirtokosság, amiben az egyes tagok 2-3 árral szerepelnek.

A művelhető területek nagy részére a családi gazdálkodás jellemző. A terményért vagy pénzért bérbé adott földek a visszaigényelt földek közel egyötödét teszik ki. Ezek tulajdonosai jellemzően nagyon idősök vagy elszármaztak a faluból, így inkább mással műveltetik meg a földet, mintsem parlagon maradjon. A haralyiak között nem találunk nagygazdát, akinek módjában állna nagyobb területet kibérelni és megművelni, így legtöbbször a zabolai románoknak adják bérbé.

A legtöbb háztartás az önellátó életmódra rendezkedett be, a házhoz tartozó kertben saját szükségletre megtermesztett zöldségek mellett a háztáji gazdaságban lévő állatok típusa is ezt mutatja. A gazdálkodó családok egy része lovat is tart, ami a földek megműveléséhez elengedhetetlen feltétel, gépesítés hiányában. Érdekes jelenség, hogy a petőfalviakkal ellentétben a haralyi ci-

¹¹ T., 63 éves, Haraly. Saját gyűjtés. (2015)

gányok nem tartanak lovat, és csak egy család nevel tyúkot és csirkét a háza táján. A cigány etnikum többi tagja nem foglalkozik állattartással.

A faluban lakók fő jövedelmi forrása is jelzi a demográfiai folyamatokat, hiszen a legtöbben a nyugdíjból tartják el magukat, ami a lakott gazdaságok közel felét érinti. A visszaigényelt földeken gazdálkodók megközelítőleg a lakosság 10%-át jelentik, ami arra enged következtetni, hogy a faluban lakók egy része nem rendelkezik földtulajdonnal. Főleg a faluba beköltözött magyar családok, akik nem házasodással kerültek Haralyba, valamint azok, akik már korábban értékesítették tulajdonukat. A cigány közösség tagjai nem rendelkeznek földtulajdonnal. A lakosság 7,7%-a szociális segélyből él, ide számíthatjuk a nagykorú, szüleikkel élő gyermekeket, a helyben lakó cigányokat, valamint azokat, akik még nem érték el a nyugdíjkorhatárt, de munkahelyük megszűnt és már nem találtak maguknak másikat. A munkahellyel rendelkezők nagy része a kézdivásárhelyi készruhagyárban dolgozik, főleg nők. A szolgáltatásban dolgozók helyben és a községközpontban, Gelencén, illetve a Négyháznál lévő vállalkozás alkalmazottjai. A faluban egy nagy vállalkozás található, a Fejér-testvéreké, akik használtruha-forgalmazással foglalkoznak. Erdőléssel két-három családfő foglalkozik, akik valahol Moldvában dolgoznak. Néhány magyar család esetében nyilatkozták, hogy külföldön dolgoznak. A cigány családok nagy része szintén Magyarországon vállal munkát, egy részük ott le is telepedett. A faluban lakó hét cigány családból kettő él a településen állandóbb jelleggel, azonban ők is gyakran látogatják a vidéken élő rokonságot.

ETNIKAI REPREZENTÁCIÓ, KONTAKTZÓNÁK, KAPCSOLATOK

Az etnicitás vizsgálatában a határok és a határokon belül élő egyének önmaguk látására helyezem a hangsúlyt (Barth 1969). A vizsgált településen jól kirajzolódnak az etnikai határok, mindkét közösség erős önidentifikációval rendelkezik. Az etnikai csoport jellegét a kultúra és a történelem határozza meg, valamint mindaz a tudás, amely századokon keresztül áthagyományozódott egyik generációról a másikra. Az örökölt tudás azonban folyamatosan változik, ahogyan az adott etnikai csoport tagjai válaszolnak az őket érő társadalmi,

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

gazdasági és kulturális kihívásokra. (Barth 1996, Eriksen 1992.) A vizsgált közösségek közötti kapcsolatot is ezek alapján elemezhetjük, a közös nyelvnek köszönhetően már eleve adott egy kényelmes nyelvi környezet, a kommunikáció gördülékenyen működik a magyar és a cigány közösség tagjai között.

A Petőfalván élő etnikumok szimbolikus térhasználata vizsgálatakor észrevehetjük, hogy a magyar és a cigány lakosság nem különül el élesen egymástól, nem létezik cigánytelep, hanem a faluban, a templom alatti utcában, valamint a kultúrotthonnal szemben lévő utcában laknak, a magyarok tőszomszédságában. A falu fő utcáján magyarok laknak, a cigány lakosság a főutcáról leágazó mellékutcákban lakik. A falu központja a főutcán felállított országzászló és a kultúrotthon környéke, ehhez közel található az iskola is.

A két etnikum közötti elsődleges kapcsolat alá-fölrendeltségi viszonyt tükröz, a magyar a munkaadó, a cigány a munkavállaló, aki pénzt vagy ételt kér fizetségül szolgáltatásáért. A cigány tiszteli a magyart, aki munkát ad neki, a magyar pedig megbecsüli a jó munkaerőt, hiszen szüksége van rá, elvégzi azt a munkát, amit a munkaadó már nem tud elvégezni. Azt a munkaerőt, aki nem végzi becsülettel munkáját, nem becsülik meg, nem hívják vissza dolgozni. A cigányok felnéznek a magyarokra, hiszen ők a kultúra hordozóiként jelennek meg: tudnak írni-olvasni és szépen viselkednek. Ebben a viszonyulásban nincsen irigység, inkább vágyakozást figyelhetünk meg, hogy ők is olyanok szeretnének lenni, de nem lehet, mert ők cigányok.¹² Önidentifikációjuk gátolja is őket abban, hogy mások legyenek, elsősorban a csoport elvárásainak kell megfelelniük.

A magyarok őshonosok a faluban, a faluban uralkodó rendet is a magyar közösség alakította ki, az alapvető helyi viselkedési szabályokat is ők határozták meg: az öregek, az elöljárók és az elit tiszteletben tartása a törvények mellett. A családon belül is végigkövethető a hagyományos paraszti modell követése: a családfeje biztosítja a család megélhetését és szervezi meg a munkát. A közösség tagjai annak a hagyományos rendnek a követői, amely az évszakok váltakozásához igazítja életüket és a munkavégzés beosztását.¹³

A magyar nemzeti reprezentáció egyetlen látható, kültéri eleme az országzászló, amely a falu központjában található. A feltűnő külsőségek mellőzése erős magyar öntudatot takar, az itt élő emberek otthonaikban élik meg magyarságukat, az egyes házaknál zászló, címer, pántlika, kokárda, valamint

12 Az iskolában a gyerekek szüneten az „én magyar vagyok” szerepjátékot játsszák annak utóhatásaként, hogy magyar gyerekekkel kerülnek kapcsolatba.

13 Ez elsősorban életmódjukból adódik, hiszen a gazdálkodás már eleve feltételezi ezt a viszonyulást.

magyar történelmi ábrázolások díszítik a közös teret. Az etnikai hovatartozásra utaló tárgyak az otthonosság megteremtését, a saját nemzeti tér kialakítását szolgálják, hiszen az idős korosztály (főleg) ragaszkodik azoknak a nemzeti jelképeknek a használatához, amelyeket huszonöt évvel ezelőtt nem szabadott megjelenítenie. Az etnikai szimbolizáció visszafogott megjelenése kiegyensúlyozott etnikai együttélésre enged következtetni.

A faluban élő magyarok és cigányok a temetéseken, a búcsúban és karácsonykor ünnepelnek együtt. A búcsúban és karácsonykor a templomban találkoznak, temetések alkalmával pedig a halottas háznál. Ezeket az alkalmakat leszámítva, kizárólag munka céljából érintkezik a két etnikum egymással. A magyarok elhatárolódnak a cigány etnikumtól, a kölcsönös tisztelet jegyében zajlanak mindennapjaik.

A cigány közösség megtelepedését az 1978-as évektől számítják, amikor két cigány család vásárolt házat a faluban. A két családból mára erős közösség jött létre, kiegészült még két-három betelepülő családdal, akik könnyen beilleszkedtek a helyi cigányok közé. A tizenhárom cigány család tartja fenn a helyi óvodát, ide tíz cigány gyermek jár, és az elemi iskolát, ahol nyolc cigány gyermek tanul a négy évfolyamon. A családok 80%-a putriban lakik, egyszobás házakban, ahol tömény füst terjed, hiszen vizes fával tüzelnek, amit naponta gyűjtenek. A vizes fára nejlont csepegtetnek, hogy lángra kapjon. *Szegény gyermekek olyan feketék a füsttől, mikor jönnek, a koromtól, rendszeren látszik a homlokukon, hogy ott muszáj volt megfeketedjen, Mert úgy füstöl a kályha. Azt is elmondta Gergely Jánosnak a leánya, hogy édesanya minden nap kimossa a vitrint, azért mert sokszor olyan fekete. Éjjel-nappal tüzelnek, nyáron is kell tüzelni.*¹⁴

A faluban él egy jómódú cigány család is. Az ő háza jól felszerelt, lambéria van a falon, számítógépet vásárolt, van tévé és parabolaantenna a házon, és autót is tart. ...ők azok, akik azt mondják, hogy „nézd meg ezek a cigányok még egy parabolát sem tudnak venni maguknak.” Ő is cigány, de mondja a másiktól, *hogy ő azért gazdagabb.*¹⁵ Annak ellenére, hogy tehetősebbek a többieknél és kicsit lenézik őket, ugyanúgy együtt töltik szabadidejüket a szegényebbekkel, és hasonló munkákat végeznek, mint a többi cigány a faluban.

Fő foglalkozásuk a lovazás, *cserélik a lovakot, mert ez a mindenük. [...] vesznek egy lovat s akkor elcserélik s arra valamennyi pénzt kapnak még s arra megint vesznek egyet. Hát ez a... Amikor játszanak az udvaron is, mindig ez van, hogy te most te vagy a ló, s akkor én most viszlek a piacra, a*

14 A., 39 éves, Páva. Saját gyűjtés. (2015)

15 A., 39 éves, Páva. Saját gyűjtés. (2015)

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

*prázmári piacra, a kézdi piacra, a Baromra, s akkor te most, megnézik a fogadat, amit szoktak a felnőttek, nyilván amikor lovat vásárolnak.*¹⁶

A magyar lakosság számára a cigány lakosság alacsonyabb helyet foglal el a helyi társadalomban, elítélik őket sajátos életvitelük miatt. A magyarok szerint a cigányok lopnak és csalnak, abból tartják fenn magukat, megeszik az elhullott állatokat („dögösök”) és igénytelen körülmények között laknak. Konfliktus a két etnikum között nem volt, mindenki tiszteletben tartja a másikat, egyes öregek rá is vannak szorulva a cigányok munkájára.

A petőfalvi cigányokról elmondhatjuk, hogy „ők a szegények között is a legszegényebbek”, a település és a környék leghátrányosabb helyzetű etnikai csoportja. A hátrányos helyzetük nem a lakóhelyi vagy az iskolai oktatásból való kirekesztettségnek köszönhető, sokkal inkább a munkaerő-piaci kirekesztettség és a vidékre jellemző magas munkanélküliségi arány¹⁷ együttes hatásának. Ehhez társul rendszertelen életvitelük, a sajátos táplálkozási kultúra, a szegénység, az alacsony életkor, valamint a sajátos életstílus, ami pezsgő életük gyors elfogyásához vezet.

Haralyban a magyar közösség őshonos a faluban, így a századokon keresztül kialakult szokásrend is hozzájuk kapcsolódik. A cigány és a román etnikum a már meglévő rendet fogadta el beköltözésekor s lett tagja a faluközösségnek, azonban az utóbbi időben telket és házat vásároló magyarok esetében már nem beszélhetünk közösségi életről, közösségi elkötelezettségről. A közigazgatásilag Gelencéhez tartozó faluban az egykori székely rendtartásra már csak a falurészek nevei (Alszeg és Felszeg) emlékeztetnek. Az alulreprezentált helyi elit és az előregedő, elszegényedő magyar közösség a faluképen is megmutatja erőtlenségét. *Megváltozott a falu arculata, igénytelenebb lett, lehet, hogy szegényebb is.*¹⁸

Azok a lakásrészek, amelyekbe betekintést kaptunk, nem hordozzák hangsúlyosan magukon az etnikai jelleget. A pántlika és a kokárda a leggyakoribb etnikai hovatartozásra utaló jel. Néhány házbelsőben a székely és a magyar zászló is megjelenik, van, ahol kerámiatányéron, azonban a legtöbb lakásban a családi fényképek és a vallásos képek uralják a teret. A házakon kívülről nem jelenik meg etnikai hovatartozásra utaló elem.

16 A., 39 éves, Páva. Saját gyűjtés. (2015)

17 A Kovászna Megyei Foglalkoztatási Központ (<http://www.covasna.anofm.ro/>) adatai alapján 2015. március végén a munkanélküliség aránya Kovászna megyében 6,38%, ebből a 30 és 50 év közötti korosztály mintegy 50%-ot tesz ki. A Kovászna megyei munkanélküliségi arány meghaladja az 5,37%-os országos átlagot.

18 A., 80 éves, Zabola. Saját gyűjtés. (2015)

Az etnikai öntudat szerves részét képezik a nemzeti ünnepek, melyek a vallásos ünnepekkel váltakozva rendszerbe foglalják az évet. Annak ellenére, hogy külsőségekben nem hangsúlyozzák magyarságukat, a magyar nemzeti ünnepek fontos ünnepi alkalmakat jelentenek a haralyiak számára. A leggyakrabban megtartott ünnep a március 15., amikor a lakosság nagy része a kézdivásárhelyi ünnepi felvonuláson vesz részt. Minden évben Kézdivásárhely főterén, Gábor Áron szobra körül gyűl össze a környék (Kézdiszék és Orbaiszék északabbra fekvő települései) lakossága, valódi ünnepet teremtve a forradalom kitörésének emlékére. A látvány mellett fontos találkozási pont is, hiszen a hosszú ünnepi beszédek alatt és után bőven van idő a nézelődésre, a beszélgetésre, a nosztalgizálásra.

Augusztus 20. a vallásos ünnepek sorát gazdagítja a Székelyföldön, ekkor tartják a Szentföld legnagyobb búcsúját a kézdiszentléleki Perkőn. A helyben tartott mise is alkalmat ad az ünneplésre, azonban van, aki a perkői búcsún vesz részt. Sokan a televízió közvetítette budapesti ünnepi műsort nézik végig otthonukban.

A felsorolt ünnepek alkalmával azt tapasztaltuk, hogy a haralyiak magyar környezetben ünnepelnek. A faluban lakó cigány közösség tagjai a vallásos ünnepek alkalmával jelennek meg, ünnepelnek együtt a magyar közösség tagjaival, azonban otthonaikban nem találkoznak. A cigány közösség tagjai ugyancsak a saját közösségük tagjaival ünnepelnek az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó alkalmakkor. Érdekes megjegyeznünk azonban, hogy a cigányok részt vesznek a március 15-i kézdivásárhelyi felvonuláson, valamint a kültéren szervezett magyar nemzeti ünnepi megemlékezéseken. Annak ellenére, hogy cigány etnikumként határozzák meg magukat, a magyar nemzeti ünnepek számukra is találkozási pontot, ünnepi alkalmat jelentenek. Valószínűleg maga az ünnepi alkalom a vonzó, hiszen a cigány etnikum nem rendelkezik saját nemzeti ünnepel.

Amennyiben a magyar, a román és a cigány etnikum ünnepi találkozásai alkalmait vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy a nemzeti és a vallásos ünnepek alkalmával elfogadott a többi etnikum részvétele, a családhoz kapcsolódó eseményeken azonban nem ünnepelnek együtt a cigány közösség tagjaival, míg a román etnikumú vendégeket könnyebben elfogadják a családi ünnepeken. Akárcsak Petőfalván, az együtt élő két etnikum tiszteletben tartja egymást, személyes életterükbe azonban nem engedik be a másik etnikum tagjait. Mindennapi kapcsolataik kizárólag munkakapcsolatok.

A cigány közösség betelepődése óta sikerült megtalálnia helyét a falu életében, jó együttélési kapcsolatot kialakítani a magyar közösséggel. *Régebb*

„Ezt szoktuk meg. Ez a mienk.” Magyar–cigány együttélés Orbaiszéken

egy cigányunk volt, tapasztásokkal foglalkozott, dolgozó ember volt. Még a forradalom előtt, a 80-as években kezdték megvenni a cigányok itt a lakást, amikor a falurombolásról volt szó.¹⁹ A betelepülő cigányok a környékbeli településekről érkeztek: Lemhényből, Nyújtódról és Gelencérről. A cigány családok nagy része Magyarországon dolgozik, keveset vannak otthon a faluban, időnként hazajönnek egy-két hónapra, aztán újra eltűnnek. A Haralyban lévő cigányok közül a helyiek pontosan tudják, hogy melyiket hívják el napszámra, ha a ház körül akad tennivaló, ki a megbízható munkaerő, és kit nem érdemes elhívni dolgozni. A cigányok, azok mennek. Ilyen napszámra jönnek, elmennek ide egyik-másikhoz, eléggé megvannak a termőföldek, s akkor elhívják ilyen napszámra. [...] a lányok, a cigánylányok elmennek innen. Nem úgy néz ki, hogy szaporodnának itt. Kimentek Magyarországra, két család kint is maradt, hazajönnek ilyen szilveszter meg disznóvágás, s aztán mennek vissza.²⁰

A magyarok és a cigányok között nem volt feszültség, tiszteletben tartják egymást, mindenki tudja a maga helyét és úgy viszonyul a másik etnikumhoz. A helyi cigány közösség létszámát tekintve kicsi, ezért nem tudott megerősödni, nem tudta másképp pozicionálni magát a helyi közösségben.

A bemutatott települések két sajátos helyzetet tükröznek: az a magyarlakta település, ahol már számbeli fölényben van a cigány etnikum; valamint az a magyarlakta település, ahol a cigány közösség még nem haladta meg számbeileg a magyar etnikumot. Mindkét településen a cigány gyerekeknek köszönhetően működik magyar tannyelvű óvoda és iskola, a helyi önkormányzati választásokon is a magyar párt jelöltjére szavaznak a cigány közösség tagjai.

A történelem ismétli önmagát: a 16. században, majd hangsúlyosan a 18. században tapasztalt demográfiai űr betöltése és a munkaerőhiány pótlása újra bekövetkezik. A két helyzet azonban merőben más képet mutat: a 21. században elszaporodó cigány etnikum egy nyelvében magyar közösséget jelent, aki a magyar nemzeti ünnepeket tartja magáénak és a magyar közösség mindennapi rendjéhez alkalmazkodik. Erős cigány önidentifikációval rendelkezik, mintaeértékűnek tartja a magyar közösség tagjainak megnyilvánulását, életmódját, a vizsgált esetekben azonban nincs gazdasági ereje ezek követésére (ellentétben például a zabolai és a pávai cigány közösség tagjaival – Pozsony 2012). Kérdés azonban, hogy a magyar közösség milyen mértékben képes nyitni a cigány etnikum irányába, mennyire ismeri fel a másik etnikumban rejlő (nemcsak demográfiai) potenciált egy pozitív jövőkép kialakítása érdekében.

¹⁹ T., 63 éves, Haraly. Sajat gyűjtés. (2015)

²⁰ T., 63 éves, Haraly. Sajat gyűjtés. (2015)

SZAKIRODALOM

BARTH, Fredrik

1969 *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference.* Universitetsforlaget, Oslo.

1996 *Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. Regio 7.* (1) 3-25.

CSÁKI Árpád

2010 Szárazság és pestis Háromszéken 1717–1720-ban. *Acta Siculica 2010.* Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 277–287.

CSEREY Zoltán – dr. BINDER Pál

1992 Településeink (76.): Haraly. *Háromszék.* 1992. október 10.

EGYED Ákos

1979 A székely hadkötelezettség és hadszervezet, különös tekintettel a XVI. századra. In: *Székely felkelés 1595–1596 előzményei, lefolyása, következményei.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 47–58.

ERIKSEN, Thomas Hylland

1992 *Us and Them in Modern Societies. Ethnicity and Nationalism in Mauritius, Trinidad and Beyond.* Scandinavian University Press, Oslo

IOCHOM István

2011 Egy haralyi nemesi lak múltja és jelene. *Háromszék.* 2011. november 24.

KISGYÖRGY Zoltán

2000 *Kovácsna megye.* Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

KOLLEGA TARSOLY István (főszerk.)

1996–2000 *Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság.* II. kötet. Babits Kiadó, Szekszárd.

ORBÁN Balázs

1868–1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismeai szempontból I–IV. k.* Pest–Bp.

PÁL Judit

1999 A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614–1850). In: Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége.* Pro- Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 25–97.

PÁL-ANTAL Sándor

2012 Népeségi viszonyok a Székelyföldön a 18. század elején. *Erdélyi Múzeum LXXIV.* (2) 1–19.

POZSONY Ferenc

2010 Orbaiszéki települések társadalmának változása. *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 535–564.

2012 *Zabola. Egy polgárosult orbaiszéki falu kulturális öröksége*. Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

SEPSISZÉKI NAGY Balázs

1998 *Székelyföld falvai a huszadik század végén. I. Háromszék. Kovászna megye*. Nap Kiadó, Budapest.

SZABÓ Lilla

2005 A patakok szerepe Felsőháromszék életében. *Ethnica* VII. (1) 30–31.

DR. SZÁDECZKY KARDOSS Lajos

A Székely Nemzet története és alkotmánya. Budapest: Franklin Társulat

SZÉKELY OKLEVÉLTÁR V. Új sorozat.

1999 *Székely népesség-összeírások 1635*. Bevezetéssel és jegyzetekkel közléteszi Demény Lajos. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

SZÉKELY Zoltán

2001 A petőfalvai (Székelypetőfalva/Peteni, Románia) korai középkori temető. In: H. Bathó Edit – Kertész Róbert – Tolnay Gábor – Vadász István (szerk.): *Tisicum – A Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 12*. 197–220.